

Джерело: Письменний В.В., Бородіца Т.В. Виконання бюджету Тернопільської області: стан, проблеми та шляхи їх розв'язання // Галицький економічний вісник. – 2009. – №1. – С. 140–144.

Віталій Письменний
Тетяна Бородіца

ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ: СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ

Резюме. Проаналізовано стан виконання бюджету Тернопільської області за доходами і видатками. Обґрунтовано причини, які негативно впливають на рівень фінансового забезпечення регіону. Вироблено практичні рекомендації в частині оптимізації процесів мобілізації та витрачання бюджетних коштів.

The summary. The state of implementation of budget of the Ternopil region after profits and charges is analysed. The reasons which negatively influence on the level of the financial providing of region are grounded. Practical recommendations in part of optimization of processes of mobilization and expense of budgetary facilities are produced.

Ключові слова: місцеві бюджети, фінансове забезпечення регіону, фінансові ресурси, видатки бюджету, доходи бюджету, місцеві податки і збори.

На сучасному етапі державотворення важливе місце посідають питання формування такого механізму виконання місцевих бюджетів, який забезпечив би прозорість мобілізації доходів, їх цільове й ефективне витрачання. Слід зазначити, що сьогодні управління бюджетними коштами на місцевому рівні перебуває у досить складному становищі. Зокрема, практика виконання місцевих бюджетів свідчить про істотні розбіжності між процесами формування та витрачання фінансових ресурсів. Ці протиріччя обумовлені тим, що чинний порядок виконання місцевих бюджетів зберіг у своїй основі застарілі методи планового управління, тоді як на нього впливають наслідки економічної кризи з властивими їй негативними атрибутами: ростом інфляції, підвищенням безробіття, падінням життєвого рівня населення тощо. У результаті цього більшість місцевих бюджетів України перетворені на фінансові плани, в яких спостерігається відмінність між дохідною і видатковою частинами, що не сприяє поліпшенню економічної ситуації в регіонах та реалізації соціальних програм.

Упродовж останніх років у фінансовій науці питанням виконання місцевих бюджетів приділялась особлива увага. Зокрема, в дискусії щодо проблем управління бюджетними коштами на місцевому рівні взяли участь вітчизняні учені-економісти О.Д. Василик, В.М. Геєць, В.Г. Дем'янишин, В.В. Зайчикова, О.П. Кириленко, В.І. Кравченко, М.І. Кульчицький, І.О. Луніна, Ц.Г. Огонь, В.М. Опарін, К.В. Павлюк, Ю.В. Пасічник, О.М. Піхоцька, І.В. Сало, Л.Л. Тарангул, І.Я. Чугунов, С.І. Юрій. В їхніх роботах запропоновано напрямки розв'язання проблем, що стосуються оптимізації структури доходів і видатків місцевих бюджетів, підвищення рівня фінансової децентралізації та деконцентрації державної влади, послаблення залежності місцевих бюджетів від трансфертів з державного бюджету.

Заслужують на увагу публікації російських науковців Б.Г. Болдирева, М.В. Васильєвої, Л.А. Дробозіної, А.Г. Ігудіна, В.В. Курочкіна, І.В. Лексіна, Л.П. Окуньової, Л.П. Павлової, В.Г. Панскова, Г.Б. Поляка, В.М. Родіонової, М.І. Тодоровича, К.Я. Чижова, С.Д. Шаталова, які сприяли вирішенню теоретичних і практичних проблем

функціонування місцевих бюджетів. Зокрема, в їхніх наукових доробках згадані автори порушували питання нестабільності дохідної бази місцевих бюджетів, відсутності ефективного механізму міжрегіонального перерозподілу бюджетних коштів, відмінності в рівнях економічного розвитку регіонів й умов життя в них, що потенційно призводить до нарощування соціальних конфліктів, політичної нестабільності та суспільного невдоволення.

Незважаючи на досягнутий за роки незалежності України прогрес в забезпеченні місцевих бюджетів достатніми фінансовими ресурсами, у багатьох адміністративно-територіальних одиницях вони все ще залишаються обмеженими. Можна виокремити низку причин, які на практиці підтверджують зазначене. По-перше, малий обсяг надходжень місцевих податків і зборів не дає реальних можливостей органам місцевого самоврядування бути фінансово самостійними, а відтак впливати на економічні та соціальні процеси в регіонах. По-друге, доступ на ринок капіталу стримується через високі відсоткові ставки, сплата яких значно перевищує навантаження на місцеві бюджети [1]. По-третє, надходження від підприємств комунальної форми власності не завжди покривають витрати на утримання їх інфраструктури та задоволення соціально-побутових потреб населення.

Низка проблем, що нагромадились у бюджетній сфері протягом останніх років, негативно позначились на виконанні бюджету Тернопільської області та стали в центрі уваги нашого дослідження, мета якого – обґрунтувати теоретичні аспекти виконання місцевих бюджетів і виробити на цій основі практичні рекомендації в частині оптимізації процесів мобілізації та витрачання бюджетних коштів. Досягнення даної мети зумовило необхідність розв’язання наступних завдань:

- проаналізувати стан виконання бюджету Тернопільської області за доходами та видатками;
- обґрунтувати причини, які негативно впливають на рівень фінансового забезпечення регіону;
- розробити заходи щодо вдосконалення організації виконання бюджету Тернопільської області.

Практика виконання бюджету Тернопільської області свідчить, що фінансове забезпечення економічного і соціального розвитку регіону потребує чіткої координації відносин щодо формування, розподілу та використання бюджетних коштів (табл. 1).

Таблиця 1
Доходи та видатки бюджету Тернопільської області упродовж 2006–2007 рр.*
(тис. грн.)

Показники	2006		2007		Відхилення	
	План	Факт	План	Факт	+/-	%
1	2	3	4	5	6	7
Доходи	311790,6	337712,5	462203,5	482747,8	145035,3	142,9
<i>у т.ч.:</i>						
– податок з доходів фізичних осіб	225856,1	244412,2	364093,2	375266,5	130854,3	153,5
– єдиний податок для суб’єктів малого підприємництва	28019,8	26333,1	28294,5	30313,8	3980,7	115,1
– плата за зем-	21535,0	24097,4	25027,3	27508,2	3410,8	114,2

лю						
– місцеві податки і збори	8885,7	9121,0	9316,4	9963,7	842,7	109,2
– плата за торговий патент на деякі види підприємницької діяльності	6778,7	7999,4	8810,1	9437,5	1438,1	118,0
Видатки	1284321,8	1322684,4	1587349,1	1552363,4	229679,0	117,4
у т.ч.:						
– освіта	474320,8	498866,9	516847,1	516911,6	18044,7	103,6
– охорона здоров'я	318062,9	320287,3	335527,7	335252,9	14965,6	104,7
– соціальний захист і соціальне забезпечення	280831,1	260102,6	269818,3	264711,3	4608,7	101,8
– культура та мистецтво	55188,6	58859,6	62050,7	62166,3	3306,7	105,6
– фізична культура і спорт	14795,2	15151,3	15790,6	15868,3	717,0	104,7

*Примітка. Складено на основі даних Головного фінансового управління Тернопільської облдержадміністрації.

Як видно з табл. 1, у 2007 р. доходи бюджету Тернопільської області становили 482747,8 тис. грн., найбільшу питому вагу в яких займав податок з доходів фізичних осіб (77,7%, або 375266,5 тис. грн.) і значно меншу – єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва (6,3%, або 30313,8 тис. грн.), плата за землю (5,7%, або 27508,2 тис. грн.), плата за торговий патент на деякі види підприємницької діяльності (2,0%, або 9437,5 тис. грн.). Порівнюючи аналогічні показники з 2006 р., слід зазначити про збільшення доходів бюджету області на 145035,3 тис. грн., або 42,9%. При цьому надходження податку з доходів фізичних осіб зросли на 130854,3 тис. грн., або 53,5%, єдиного податку для суб'єктів малого підприємництва – на 3980,7 тис. грн., або 15,1%, плати за землю – на 3410,8 тис. грн., або 14,2%, плати за торговий патент на деякі види підприємницької діяльності – на 1438,1 тис. грн., або 18,0%. Основними причинами збільшення доходів у досліджуваній період стали посилення контролю за стягненням податкових платежів і скорочення заборгованості зі сплати. Крім цього, необхідно наголосити на зменшенні рівня ухилення від оподаткування, підвищенні ефективності податкового адміністрування та поліпшенні якості роботи податкових органів.

Упродовж останніх років обсяг надходжень місцевих податків і зборів до бюджету Тернопільської області зріс на 842,7 тис. грн., або 9,2% (від 9121,0 тис. грн. у 2006 р. до 9963,7 тис. грн. у 2007 р.), зокрема за рахунок збільшення надходжень податку з реклами, комунального податку, ринкового збору, збору за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі та сфери послуг, збору за припаркування автотранспорту. Щоправда, система місцевого оподаткування регіону не відповідає критеріям самодостатності й економічної доцільності. Адже в більшості територіальних громад міст, селищ і сіл Тернопільської області відсутня база оподаткування для багатьох місцевих податків та зборів. Крім цього, збір за право проведення кіно- і телезйомок,

збір з власників собак, збір за право використання місцевої символіки, збір за видачу ордеру на квартиру та низка інших платежів є не тільки малоефективними, а й важкими для справляння. Із цього можна зробити висновок про неспроможність за рахунок місцевих податків і зборів забезпечити достатні обсяги надходжень для фінансування економічних та соціальних потреб регіону.

Аналізуючи стан виконання бюджету Тернопільської області за видатками, слід зазначити про позитивну динаміку росту видатків, які в 2007 р. становили 1552363,4 тис. грн. При цьому на освіту було спрямовано 516911,6 тис. грн., на охорону здоров'я – 335252,9 тис. грн., на соціальний захист та соціальне забезпечення – 264711,3 тис. грн., на культуру і мистецтво – 62166,3 тис. грн., на фізичну культуру та спорт – 15868,3 тис. грн. Виконання видаткової частини бюджету області свідчить про збільшення обсягів видатків порівняно з 2006 р. на 229679,0 тис. грн., або 117,4%, із них на освіту – 18044,7 тис. грн., або 103,6%, на охорону здоров'я – 14965,6 тис. грн., або 104,7%, на соціальний захист і соціальне забезпечення – 4608,7 тис. грн., або 101,8%, на культуру та мистецтво – 3306,7 тис. грн., або 105,6%, на фізичну культуру і спорт – 717,0 тис. грн., або 104,7%. Основною причиною зростання видатків бюджету Тернопільської області в 2007 р. стало збільшення обсягів дотацій і субвенцій з державного бюджету. Поміж цим, дисбаланс між дохідною та видатковою частинами бюджету області пояснюється тим, що в умовах економічної кризи відбуваються протилежні процеси. З одного боку, спад виробництва і скорочення заробітної плати призводить до зменшення дохідної частини бюджету області, а з іншого – необхідність збільшення видатків на соціальні заходи при обмеженому бюджетному асигнуванні не завжди забезпечується відповідним фінансуванням [2, с. 31–41].

Вдосконалення практики виконання бюджету Тернопільської області потребує здійснення низки заходів як у частині мобілізації фінансових ресурсів, так і їх цільового й ефективного витрачання. Зокрема, для поліпшення дохідної бази бюджету області, насамперед, потрібно:

- збільшити фінансові нормативи бюджетної забезпеченості Тернопільської області відповідно до зростання рівня ВВП в країні;
- ввести спеціальні податкові стимули для інвестиційно-інноваційної діяльності суб'єктів господарювання, розвитку малого підприємництва й експорту високотехнологічної продукції;
- використовувати місцеві позики як одного з найдемократичніших джерел у структурі доходів місцевих бюджетів і важливого інструменту економічного розвитку територіальних громад;
- поліпшити існуючий паритет між загальнодержавними, а також місцевими податками і зборами за рахунок впровадження та віднесення до переліку останніх податку на нерухомість;
- поширити практику самооподаткування як форми залучення на добровільній основі коштів мешканців Тернопільської області для фінансування цільових соціально-побутових заходів;
- вдосконалити систему регулювання міжбюджетних відносин за рахунок поліпшення механізму надання дотацій вирівнювання та субвенцій на реалізацію програм соціального захисту населення;
- посилити громадський контроль за дотриманням органами місцевого самоврядування норм бюджетно-податкового законодавства, а відтак підвищити ефективність управління бюджетними коштами;
- забезпечити адекватний вплив інститутів публічної влади та громадянського суспільства на прийняття рішень у сфері фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування.

Заходи з підвищення ефективності витрачання фінансових ресурсів бюджету Тернопільської області, що базуються на зміцненні бюджетної дисципліни та посиленні фінансового контролю, полягають у:

- розробленні регіональних стандартів з надання суспільних послуг (зокрема, переліку безоплатних послуг для малозабезпечених громадян);
- посиленні соціальної спрямованості бюджетних коштів шляхом забезпечення цільового фінансування соціальних видатків з метою зменшення їх інфляційного впливу;
- вжитті заходів щодо зростання розмірів заробітної плати для працівників бюджетної сфери, забезпечення її своєчасної виплати та недопущення виникнення заборгованості;
- підвищенні до рівня прожиткового мінімуму соціальних виплат ветеранам війни та праці, громадянам, які постраждали унаслідок Чорнобильської катастрофи, іншим категоріям соціально незахищених верств населення;
- стимулюванні розвитку системи загальної середньої освіти з визначенням пріоритетів для сільського населення з метою підвищення кількісних та якісних параметрів цих послуг;
- проведенні реформи у галузі охорони здоров'я та запровадженні обов'язкового медичного страхування, що дасть можливість створити конкурентні умови в наданні медичної допомоги і підвищити якість медичного обслуговування;
- забезпеченні підтримки будівництва соціально доступного житла за рахунок бюджетних коштів, а також сприянні надання пільговим категоріям громадян іпотечного кредиту [3, с. 15–16];
- вжитті заходів щодо поліпшення умов розвитку та збереження мережі установ культури і мистецтва, бібліотечної та музейної справи, народної творчості, особливо в сільській місцевості;
- підвищенні рівня захисту населення від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, а також здійсненні заходів з охорони навколишнього природного середовища.

Підсумовуючи, слід зазначити, що процес управління бюджетними коштами на місцевому рівні потребує радикальних змін. Зокрема, подальші наукові дослідження з даної проблематики мають бути спрямовані на посилення уваги органів місцевого самоврядування до нарощування власної дохідної бази та підвищення ефективності витрачання фінансових ресурсів шляхом оптимізації структури доходів і видатків місцевих бюджетів, які враховуються та не враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів, посилення фіскальної ролі місцевих податків і зборів за рахунок впровадження податку на нерухомість, забезпечення фінансування видатків органів місцевого самоврядування на основі їх чіткого розмежування на виконання делегованих державою та власних повноважень, удосконалення програмно-цільового методу планування місцевих бюджетів, підвищення інноваційно-інвестиційної складової місцевих бюджетів.

Список використаної літератури:

1. Економічна демократія та розвиток місцевого самоврядування в Україні: Зб. наук. ст. / За ред. Я.А. Жаліла. – К.: НІСД, 2003. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/Table/jalilo23/002.htm>.
2. Луніна І. Місцеві бюджети України: пошук нових підходів до проведення реформ // Економіка України. – 2007. – № 3. – С. 31–41.
3. Чугунов І.Я. Актуальні питання бюджетного регулювання в Україні // Наукові записки. – 2005. – Том 44. – С. 11–16.